

7. De Ijsberg

De Elfstedentocht is nog nooit met zo'n lange tussenpoos niet geschaatst. Gerrit Hiemstra becijferde met het KNMI dat de kans vorige eeuw elke winter rond de 15% lag, nu rond de 6% en in 2050 ergens tussen de 2 en 0,2%.; we weten en we merken aan den lijve de opwarming van de aarde en toch veranderen we niet en masse ons gedrag. Hoe komt dat?

Dit model maakt inzichtelijk dat ons gedrag als zichtbaar topje van de ijsberg is verbonden met onder het oppervlak liggende patronen, structuren en mentale waarden en aannames. Door naar dit geheel te kijken krijgen we inzicht in de samenhang van het systeem dat gedrag in stand houdt.

Deze tool helpt je om een analyse te maken van de gebeurtenissen, patronen, structuren en de ideeën, waarden en aannames die de status quo beheersen. Als je eerst even wilt oefenen, neem dan een eenvoudig, herkenbaar voorbeeld.

Beneath the water line

If we think of an iceberg, only ten percent of the ice - the event or incident level - shows above the water line. Ninety percent of the iceberg remains hidden beneath the surface. Inquiring into the behaviour of complex systems requires us to ask different questions at each of these different levels.

- Sweeney & Meadows
The Systems Thinking Playbook (2013)

Voorbeeld Spark:

De SPARK denktank maakte op basis van gesprekken, ervaring en literatuur een voorzichtige ijsberg-analyse voor het onderwijssysteem, terug te vinden in de Transitie Doe Agenda Onderwijs op de site van Vereniging Circulair Friesland. <https://circulairfriesland.frl/themas/onderwijs/>

Wat gebeurt er?

- Segregatie van vakken, leerjaren, niveaus
- Grens tussen school en buitenwereld groot (met name in het basis- en voortgezet onderwijs)
- Tijd- en werkdruk, onderwaardering professionaliteit leerkracht
- Meer aandacht voor vragen als 'wat wil ik, wat kan ik?' dan voor de vraag welk appèl de wereld op ons doet: 'hoe kan ik als mens, burger, vakman van betekenis zijn?' (volwassen in de wereld leren staan; bevragen van onze impulsen/ gevoelde behoeftes)

Hoe komt dit?

- Nadruk op kennisoverdracht en kennisverwerving
- Nadruk op informeren i.p.v. transformeren
- Gereguleerde, gestandaardiseerde kwaliteit
- Denken in vaste structuren i.p.v. maatwerk of flexibele patronen
- Focus op hoe, en te weinig aandacht voor het waarom & waartoe
- Wegbezuinigen van creativiteit

Waarom gebeurt dit?

- Meetcultuur, gebrek aan vertrouwen in nieuwsgierigheid student en professionaliteit docent
- Gebrek aan verbondenheid met en van de buitenwereld (twee richtingsverkeer hapert)
- Nadruk ligt op de individuele prestaties i.p.v. vinden van collectieve oplossingen
- Onbekend met reflexiviteit, met creëren van 'het nieuwe'
- Onderwaarderen van verbeelding, speelsheid en het onverwachte

Deze analyse helpt om meer begrip en zelfs meer empathie te hebben voor bepaald gedrag. Ook kan je hiermee effectieve interventies bedenken en uitvoeren, waarover meer bij tool 8.

7. De Ijsberg

1) Wat gebeurt er? Beschrijf het topje van de ijsberg: dat wat je ziet gebeuren. Benoem een in jullie ogen irritant of belemmerend voorval. Misschien is het iets dat je al opgeschreven hebt bij een van de alarmbellen.

Mijn peuter krijgt gênante driftbuien als ik snel even boodschappen wil halen voor het avondeten

2) Wanneer kom je dit tegen, wat is het patroon? Oriënteer je op de vraag of dit een eenmalig voorval is, of dat jullie dit vaker en met enige regelmaat tegen het lijf lopen. Gaat hier een specifieke gebeurtenis aan vooraf? Wordt dit steevast gevolgd door een bepaalde gebeurtenis?

Ik probeer de schappen met zoetigheid te ontlopen, maar bij de kassa kunnen we er niet omheen

3) Waardoor ontstaat dit patroon? Onderzoek of je een oorzaak kan vinden waardoor dit patroon optreedt. Heb oog voor de vraag of het voorval zich in verschillende gedaanten aandient. Probeer woorden te geven aan wat de structuur is die dit patroon in stand houdt.

Ik heb haast, ben moe en wil snel naar huis. Zij heeft ook een lange dag gehad en ze wil aandacht en heeft honger.

4) Waarom ontstaat deze structuur, dit patroon en gebeurt er wat er gebeurt? Welke gedachten, waarden, ideeën of aannames kan je benoemen die hieronder zitten? Wat in ons denken houdt de structuur in stand?

We hebben een dubbele hypotheek en werken beiden net iets te veel. Het kinderdagverblijf is onderbezet en geeft de kinderen om drie voor het laatst wat te eten en te drinken. Mijn dochter zit in het karretje bij de kassa op ooghoogte met allerlei lekkers; de verleiding om haar wat te geven en stil te krijgen is groot.

